

Ինտելիկտ ' ծառին օգուտները :

Ինտելիկտ ծառը քիչ տեսայ Պօլիս և Երուսաղեմ . այլ յաճախ Տրապիզոնի և Լիւմիւշխանայի ձորերը , նոյն պէս Պիլէճիկի կողմերը . միայն թէ ամենեւին յարգը գիտցողը չէինք տեսեր : Իսկ բարձր Հայոց լեռներու հաւաքային կողմերը , որ Տիարպէքիւրի ու Պարաղօրու կողմը կ'իյնան , շատ կ'ըլլայ եղեր , և հոն տեղի բնակիչներուն մեծ բերքն է , և իրենց պարծանք է որ մէկը տասը ծառ ունենայ , միւսը քսան և այլն :

Եւ ծառը ուշ կը մեծնայ , բայց երկայնակեաց ծառերուն մէկն է . բաւական հաստաբուն կ'ըլլայ , բայց այնչափ չբարձրանար . փայտն ալ հիւսնու թեան գործիքի , այսինքն դուրի¹ , քերոցի² , տօսախէն³ , աղէկ է , թէ դիմացկունութեանը համար , և թէ դիւրաւ բանուելուն համար , որ բնականապէս իւղային ըլլալով՝ դրսէն ուրիշ եղքսելու կարօտ չէ :

Եւ ծառը խէժ ալ դուրս կուտայ . աս խէժը Վրդերը ճրագուով , կամ ալ աղէկ՝ ծուծի⁴ եղով լաւ մը կը ծեծեն , դանկի , թրի վերքի վրայ կը կապեն , որչափ գէշ վերք ալ ըլլայ նէ՝ իրեք աւուր մէջ կ'աղէկցընէ կ'ըսեն :

Պարձեալ՝ որ և իցէ բացուած գէշ վերքերու , կամ վերքի ցաւ ունեցողի ,

1 Բեւեկն բառը մեր նախնիք սուրբ գրոց մէջ (Ծանգ . խթ . 11) Յունաց τερεβινθον բառին տեղը դրեր են , որ տաճկերէն Բերմեթին կ'ըսուի : Գաղղիանոսի բառերուն մէջ նոյն Բեւեկն բառը արաբացոց արթ բառին տեղը դրած է , և բժշկականներուն մէջ Բեւեկն լատինացիք արթ բառով անկնած է : Աս յօգուածիս հեղինակը ինչ որ Բեւեկն պտղոյն ու Բեւեկի ծառին վրայ կը խօսի նէ , աւելի աս երկրորդ նշանակութեանը կը յարմարի , որով տաճկերէն արթ բառը լատինացիք արթ բառով անկնած է : Լատիններէն աս ծառը lentiscus կամ lentiscum կ'ըսուի , գաղղիարէն lentisque . Հեղինակին դրած ծանօթութիւնն աս է . « Գրաբառ Բեւեկի , աշ . խարհաբառ՝ ուրեք Բեւեկ , ուրեք՝ Բեւեկն , և ուրեք՝ պլեթի ծառ . տաճկերէն՝ Բեւեկն , և ուրեք՝ արթ բառով . քրդերէն պլեթ . գուցէ արարեւ . րէնն ալ այսպէս » :

2 Գիւլեթի :

4 Ընթիւն :

3 Բեւեկ :

5 Իւթ :

աս խէժը , և հացկնտիկ , և ոչխարին մայիսի չոր աղբը մէկտեղ կը ծեծեն , կը ծխեն . ու վերքին օգուտնեւ չեն տար . շուտով թէ վերքը կ'աղէկցընէ և թէ ցաւը կ'անցընէ :

Պարձեալ աս խէժը և հացկնտիկը կը ծեծեն , ծաղիկ հանող տղուն գըլխուն ալ սաւան մը կ'անցընեն , կը ծխեն . ծաղիկը չսաստկանար , և շուտով կը չորնայ , ներսէն ալ ցաւ ունի նէ՝ կը կտրի :

Պարձեալ մինակ աս խէժը բարակ կը սրղկեն . պաղէ կամ ձիւնէ աչքը առնուողին՝ մէյմէկ քիչ աչքը կը լեցունեն . առաջ կը կսկծցընէ , բայց ետքը կ'աղէկցընէ :

Եւ ծառին տերեւը ուռիի տերեւի ձեով է , ու քիչ պղտիկ , քիչ մըն ալ թանձր : Սայիսի ատենը թարմ ծիւերը կը ժողվեն՝ աղջուրի կամ քացախի մէջ կը ձգեն , աղէկ թթու կ'ըլլայ , կամ կը չորցունեն՝ ձմեռը գեղացւոց կերակուր կ'ըլլայ :

Եւ տերեւը Վրդերը կը ժողվեն կը խաշեն . յետոյ տերեւը կը հանեն ջուրը այնչափ կ'եփեն՝ որ կը թանձրանայ ձիւթի պէս . հարբուխ ունեցողի գլուխը կամ ճակատը կ'ածիլեն , աս նիւթը ամբողջ գլխովը կը քըսեն , հարբուխը կ'անցընէ :

Պտուղը կուզ կուզ է . ամէն մէկ կուզին վրայ իրարմէ հեռու տասը տասնուհինգ հատ պտուղ ունի՝ ոսպէ քիչ մեծ , որ առաջ կանանչ , ետքը կարմիր , երկնագոյն , ու սև կ'ըլլայ : Եւ պտուղն ալ խիժային է , ձեռօքդ ճըզմես նէ մատուրներդ իրարու կը կպչին . կ'ուտուի , մազտաքէի համու նի , ու թթուաշ է . աս ալ թթու կ'ընեն կանաչ ատենը աղջուրի կամ քացախի մէջ :

Տեղ տեղ ասոր հասած պտուղը աղջուրը կը ձգեն , ու կը կոտորտեն՝ կ'ուտեն մէջի փոքր նուշը :

Ըսեր էինք թէ Մասիացիք ու Կեսարացիք աս տարիներս սկսեր են ասոր պտուղէն եղ հանել աս կերպով :

Պետ ԿԱՌԱՐԱՆ ԿԱՆԱՆՆԵ ԵՂԱԾ ԱՄԵՆՆԵ՝ ԿՈՒՂԵՆ ԿՐ ՉԱՄԵՆ, ՀԱՄԻԿ ՀԱՄԻԿ ԿՐՆԵՆ, ՈՒ ԿՐ ԲՈՏՐԵՆ ՈՒՐԻՆ ԵՂԱՌԱՌ ՀՈՒՆԱՆԵՐՈՒ ՆԱՄԱՆ. ԵՄԵՐ ԿՐ ԾԵԾԵՆ, ՍՈՍՐԱԿԻ ՄԵՋ ԿՐ ՂԵՆԵՆ, ԲԵՐԱՆՐ ԿԱՎ ԲԱՐՃՐԿԵԿ ԽԱԼԿԻՆԻ ՄՐ ՄԵՋ ԿՐ ԿԱՄԵՆ, ՍԱԿՐ ՍՈՍՐԱԿԻՆ չԳՐԱՅԵԼՈՒ չԱՓՆՈՐ ԿՐ ԼԵՂՆԵՆ, ԽԱԼԿԻՆԻՆ ԲԵՐԱՆՐ ԿՐ ԳՈՅԵՆ ՈՒ ԿՐ ԵՓԵՆ, ՆՐԻՆ ՆՈՒՐԻՆ ԿՐ ԾՐԾԵ. ԵՄԵՐ ԵՐԿՈՒ ՍԱԽՄԱԿԻ ՄԵՋ ՍԵՂՐ ԿՐ ՍՐԽԱՄԵՆ, ԵՂՐ ԴՈՒՐՍ ԿՈՒՍԱՅ: ԿՐԼԱՅ ՈՐ ԲՈՏՐԵԼԵՆ ՈՒ ԾԵԾԵԼԵՆ ԵՄԵ ԽԱԼԿԻՆՐ ԼԵՂՆԵՍ ՆՐՈՎ, ՔԱՆԻ ԵՓԻՆԵ՝ ԵՂՐ ԴՈՒՐՍ ՍԱՅ, ՈՒ ՎՐԱՅԵՆ ՔԱՄԵՍ ՈՒՆԵՍ:

ԼՅՈՆՔ ԲԼԵԿԻՆԻ ԵՂՐ ՆԱՄ ԳՈՎԵՅԻՆ, ՈՐ ՈՇ ՄԻՅԱՆ ԻՐԵՆՑ ԶԵԹԵՆ ԱԺԱՆ ԿՐԼԱՅ, ԱՅԼ ԵՂՐԱՅԻՐ, ՈՒ ՆԱՄ ՕԳՄԱԿԱՐ ԵՂ ԵՂ ՍՈՐԺԱՃԱՆԱԿ ԵՂ, ՄԱՂՍԱՔԵԻ ՀԱՄ ՈՒ ՀՈՒՆ ՈՒՆԻ. ԿԵՐԱԿՈՒՐԻ, ՃՈՒԿԻ, ԱՂՑԱՆԻ ԼԱԸ ԿՐ յԱՐՄԱՐԻ:

ԼՅՈՐՈՎՏԵՄԵ ԶԱՅԱՍՏԱՆ ԱՄԼԵՆ ՍՈՒՆ ԻՐԵՆՑ ՍԱՍՈՆՐ ԻՐԵՆՔ ԿՐ ՂԻՆԵՆ, ԴՄԱԿԻ ԵՂԵ, ՃԱՐԱԿ, ԱՅԼ ԵՂ ՍՐՈՒՆ ԽՈՂՈՒ ԵՂԵՐԵ, ՎԱԼԱՈՒ ՐՍՈՒԾ ՍԵՂԻ ՀԱՅԵՐԸ, ՈՐ ՏԻԱՐԱԿԵՐԻՐԻ ԵՂ ՍՆՈՒ ՄԵՋՍԵՂՐ ԼԵՂՆԵՐՈՒ ԲՆԱԿԻՆԵՐՆ ԵՆ, ԱՍ ԲԼԵԿԻՆԻ ԿՈՒՂԻՆ ԵՂԵՆ ՍԱՍՈՆ ԿՐ ՂԻՆԵՆ. ՈՐ ԶԵԹԻ ՍԱՍՈՆԵՆ ԱԼ ՈՂՆԻԸ, ՀՈՒՄԱԸՍ, ԴԻՄԱՅԿՈՒՆ, ՈՒ ՆԱՄ ՓՐՐՓՐՈՒՆ ՍԱՍՈՆ ԿՐԼԱՅ. ԹԵՍԿԵՍ ԳՈՅՆՐ ԿԱՍՈՒՍԱԿ ԵՂ, ԲԱՅՑ ԼԱԹՐ ԳԵՂԵՅԻԿ ԿՐ ՃԵՐՈՎԵՐՆԵ:

ԿՐԵԼԵՆԱՅ ԹԵՍ ԱՍԿԵ ՄԵՂԱՀՈՒՍ ՍԱՍՈՆ ԱԼ ՂԻՆՈՒԻ ՆԵՂ, ԱՄԵՆԵՆ ԳԵՐԱՂԱՆՑ ԵՂԼԱՅԸ ԵՂ:

ՍՈՒՂ ՎԱՐԱԿԵՍԻՆ ՄԵԿԻՆ ԱԼ ՎԿԱՅԵՂ՝ ԹԵՍ ԱՍ ԵՂԵՍ ԿՈՒՄԱՍԻ ԵՂԻՆ ՍԵՂՐ ԿԱՄԿԵՐՔՆԵՐՈՒ ԵՂ ՆԵՐԿԻ ԿՐ ԳՈՐԾԱԾԵՄ, ՆԱՄ ՓԱՅԼՈՒՆ ՈՒ ԿԱՅԾԱՈՒ ԿՐՆԵ:

Գ. Գ

ԲՆԱԿԱՆ ԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

ԲՆԱԿԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

Գ.

ՍՐԴՐԱՆ ԵՐՐՈՐԴ ՀԱՍԱԿԵՆ ՎՐԱՅ, ՈՐ ԵՂ ՐԻՊԱՍԱՐԴՈՒԹԻՒՆ:

ՍՐԴՐԱՆ ԵՐՐՈՐԴ ՀԱՍԱԿԵՆ, ՈՐ ԵՂ ՐԻՊԱՍԱՐԴՈՒԹԻՒՆ ԿԱՄ ԿԱՄԱՐԵԱԼ ՀԱՍԱԿ ՐՍՈՒԾՐ, ԵՐԵՆԵՐՈՐԴ ՍԱՐԻՆ չՄԱԾ ԿՐ ՍԿՍԻ. ԱՅՍԻՆՔՆ ԵՐՐՈՐԴ ՄԱՐՄԻՅՆ ԱՃՈՒՄՐ ԱԼ ԿՐ ԴԱՂԵՐԻ: ԼՅՈՐ ՀԱՍԱԿԻՆ ՄԵՋ ՄԱՐԴ ՈՐ ԵՂ ԵՂ ԲԱՆԱԸԼԻ ՀԱՍՈՒՆ ՄԱՐԶ ԿՐ ՄԱԾԵՂ ՈՒ ԿԱՐԳԱՆՈՐԵԱԼ ԿԵՐԱՅՈՎ ԿՐ ԿԱՄԱՐԵ. ՈՐՈՎՏԵՄԵ ՄԱՐԴՈՒՍ ԹԵՍ ՄԱՐՄԻՅՆ ԵՂ ԹԵՍ ՀՈՒՄԱՆ ԿԱՐՈՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ԵՂԵՆԵՐՈՐԴ ՍԱՐԻԵՆ ՎԵՐՆՐ ԿԱՄԱՐԵԱԼ ԿՐ ՍԵՍՈՒՆ. ԵՂ ՍՈՒՄՈՒՄ ՄԱՐԴՈՒՍ ՍՈՒԾ ՂԱՆԱՂԱՆ ՃԻՐԵՐԸ ԱԸԸԼԻ ԱՍ ՄԻՅՈՅԻՍ ԿՐ ՓԱՅԼԻՆ, ՄԱՆԱԸԱՆՔ ԵՐԻԿ ՄԱՐԴԿԱՆՑ ՎՐԱՅ, ՈՐՈՆՑ ՄԵԾԱՄԵԾ ԲԱՆԵՐ ԸՆԵԼՈՒ ԵՂ ԱՅՍԱՐՏԵ ԿԱՈՒՄԱՐԵԼՈՒ ԿԱՐՈՂՈՒԹԻՒՆՐ ԵՂ ԻՂԽԱՆՈՒԹԻՒՆՐ ԻՐԵՆՑ ԵՂ ՐԻՊԱՍԱՐԴԱԿԱՆ ԿՈՒՐԻՃ՝ ՄԱՐՄԻՅՆ ՎՐԱՅ յԱՅՄՆԻ ԿՐԵԼԵՆԱՅ: ԼՅՐԻՊԱՍԱՐԴԻՆ ՂԻՄԱԿ ՈՒ ԱՆՎԱԽ ԿԵՂՈՒԾՔԵՆ, ԵՂ ՈՒԺՈՎ ՔԱԼՈՒԾՔԵՆ, ԵՂ ՈՒՐԻՂ ՃԱՐԱԿԻ ՆԱՐԺ՝ ՄՈՒՆՔՆԵՐԵՆ յԱՅՄՆԻ ԿՐԼԱՅ ՄԱՐԴՈՒՍ ԻՂԽԱՆԱԿԱՆ ՀՈՒՄԱՆ. ՈՒ ՔԱՆԻ ՈՐ ԳՐՈՒԽՐ ՎԵՐ ԲՈՒՄԱԾ ԻՐԵՆ ԽՈՐՀՐԴԱԼՈՐ ՃԱԿԱՍՐ ԿՐ ՍԵՆՈՒԻ, ԿՐ ՄԱՅՈՒԹԱՆՈՐ ՎԵՂԱՆՃՈՒԹԻՒՆՆ ՈՒ ՄԵԾԱՄԵԾ ԲԱՆԵՐՈՒ ԿԱՐՈՂ ԵՂԼԱՅ: ԼՅՐԵՍԻՆ ՎՐԱՅ ՍԱՍԱՐՈՒԾ ԵՂ ԻՐԵՆ ՀՈՒՄԱՆ ԱՍՍՈՒԾԱՆՄԱՆ ԿԱՄԿԵՐԸ, ՍՐԻՆ ԱՄԼԵՆ ՂՂԱՅՄՈՒՆՔՆԵՐԸ ԱՆՈՎ ՃԻՂԴ ԿՐ յԱՅՄՆԵ. ՈՒՐԻՂ ՂՂԱՅՄՈՒՆՔՆԵՐՆ ԱԼ ԻՐԵՆ ԿԱՄԱՅՐ ԱՄԼԵՆԱՅՆ ՈՒՂԱԾՆԵՐԸ ԿԱՄԱՐԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ ՄԵՅՄԵԿ ԿԱՄԱՐԱՍՈՒԿԱՆ ՍԱՍԱՐՈՒՆԵՐՈՒ ԿՐ ՆԱՄԱՆԻՆ, ՈՒ ԻՐԱՐԱՆՃԻՐԸ ԻՐԵՆ ԸՆԿԱԾՐ ԿՐԵՆԵ: